

معاهده منع توسعه و تکثیر سلاح‌های بیولوژیک به زبان ساده

کیوان تدین*^۱، نجمه معتمد^۲

- ۱- عضو هیات علمی (دانشیار)، موسسه تحقیقات واکسن و سرم سازی رازی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرج، ایران.
- ۲- عضو هیات علمی (استادیار)، موسسه تحقیقات واکسن و سرم سازی رازی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرج، ایران.
* نویسنده مسئول: کیوان تدین mmb093@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۲

چکیده

کنوانسیون سلاح‌های بیولوژیک (The Biological Weapons Convention (BWC)) یا کنوانسیون سلاح‌های بیولوژیک و توکسین (The Biological and Toxin Weapons Convention (BTWC))، توسعه، تولید، دریافت، انتقال، انباشت و استفاده از تسلیحات بیولوژیک و توکسین را منع می‌نماید. این کنوانسیون اولین معاهده چندجانبه خلع سلاح می‌باشد که استفاده از یک گروه جامع از انواع سلاح‌های کشتار جمعی را ممنوع می‌سازد. در پاییز ۲۰۲۲ نمایندگان اعزامی ۱۸۳ کشور جهان به مدت ۳ هفته در ژنو سوئیس تمام تلاش خود را به کار گرفتند تا برای نهمین بار در ۵۰ سال اخیر مباحث فنی و قانونی مربوط به کنوانسیون منع توسعه و تکثیر سلاح‌های بیولوژیک را مرور و بازنگری نمایند و بدین ترتیب اراده بین المللی برای همکاری در تضمین جهان بدون تسلیحات بیولوژیک را در بوته آزمایش قرار دهند. همان گونه که انتظار می‌رفت تعارضات میان روسیه و آمریکا (بلوک‌های شرق و غرب)، دستیابی به یک بیانیه مشترک جامع که متضمن حرکت رو به جلوی کنوانسیون باشد را دشوار می‌نماید. در مقاله حاضر نگارندگان تلاش نموده‌اند که به زبان ساده مخاطبین علاقمند مجله را با این کنوانسیون مهم بین المللی آشنا نمایند.

واژگان کلیدی

تسلیحات بیولوژیک، کنوانسیون، آزمایشگاه‌های میکروبیولوژی

بازدارنده موثر، تولید و استفاده نامحدود از هر نوع مهمات و تسلیحات جنگی اعم از نمونه‌های متعارف، شیمیایی و یا حتی بیولوژیک را در تامین اهداف استعماری و توسعه طلبانه خود مجاز می‌دانستند. شاهد این ادعا هم حملات گسترده شیمیایی طرفین درگیر در جریان جنگ جهانی اول بود (تصویر شماره ۲).

در یکی از بزرگترین این نوع عملیات، نیروهای آلمانی در سال ۱۹۱۵ اقدام به انتشار گاز کلر در خطوط مقدم جبهه ایپرس بلژیک بر علیه سربازان دشمن نمودند. تخمین زده می‌شود که بیش از ۱۲۴ هزار تن عوامل مرگبار شیمیایی از جمله سیانید هیدروژن (Hydrogen Cyanide) در طول این جنگ تولید و متجاوز از ۱/۳ میلیون انسان نظامی و غیر نظامی در نتیجه مواجهه با این مواد به صورت دردناکی کشته و یا مجروح گردیدند دامنه تاثیرات تخریبی گسترده تر این تسلیحات بر روح و روان جامعه انسانی هرگز شناخته نشده است. (تصویر شماره ۳) (۱).

تلاش‌ها در راستای محدودیت یا قطع استفاده از این تسلیحات ادامه یافت و در سال‌های ابتدایی پس از خاتمه جنگ جهانی اول قدرت‌های جهانی در واقع به منظور بازدارندگی رقبا از برتری نظامی، نسبت به معرفی معاهدات بازدارنده استفاده از تسلیحات کشتار جمعی اقدام نمودند به عنوان مثال در جریان کنفرانس خلع سلاح دریایی که در سال‌های ۲۲-۱۹۲۱ در واشنگتن آمریکا برگزار گردید، قدرت‌های برتر دریایی جهان تلاش نمودند تا کشورها را از به کارگیری گازهای مرگبار و زیردریایی‌ها در جنگ بازدارند که به دنبال

بیان مسئله و اهمیت موضوع

«بیوتروریسم» به معنی رهاسازی عمدی عوامل بیولوژیک بیماری‌زا مثل باکتری‌ها، ویروس‌ها، قارچ‌ها و... به شکل طبیعی یا دست کاری شده در محیط به منظور کشتن، تهدید و یا ترساندن انسان یا حیوانات توجه می‌باشد. بیوتروریسم را در سه گروه A, B, و C می‌توان دسته‌بندی کرد:

- گروه A، شامل پاتوژن‌های خطرناک برای امنیت ملی هستند که به راحتی منتشر شده و تلفات بالا را سبب می‌شوند.
- گروه B، شامل عواملی هستند که با وجود انتقال نسبتا آسان، میزان مرگ و میر پایینی دارند.
- گروه C، شامل پاتوژن‌های نوظهوری هستند که برای انتشار جمعی دستکاری شده‌اند که از خصوصیات آن‌ها می‌توان، آسانی تولید و انتشار، درصد بالای مرگ و میر را نام برد.
همواره نوع بشر در جهت برتری و غلبه بر رقیب به دنبال استفاده از انواع تسلیحات حتی از نوع نامتعارف از جمله تسلیحات بیولوژیک بوده است. سابقه استفاده از میکروب‌ها یا توکسین‌ها به عنوان ابزاری جهت مبارزه یا حذف دشمن به ۷۰۰ سال پیش از میلاد مسیح بر می‌گردد. اما تا اواخر قرن نوزدهم هیچ گونه قانون یا عامل بازدارنده و توافق جهانی به منظور کنترل یا منع استفاده نامتعارف از عوامل بیولوژیک وجود نداشت و تنها در دو کنوانسیون صلح هیگ (تصویر شماره ۱) در سال‌های ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ ممنوعیت استفاده نظامی از عوامل شیمیایی تصریح شده بود لذا در سال‌های نخستین قرن بیستم قدرت‌های بزرگ جهانی در اروپا در حلاء ناشی از نبود سازوکار اجرایی و مقررات و قوانین بین المللی

تصویر شماره ۱- نمایندگان کشورهای شرکت کننده در اولین کنفرانس بین المللی صلح هیگ (۱۸۹۹-هلند)(۳).

۱۹۲۵ پروتکل ژنو (Geneva Protocol) که عنوان رسمی آن «پروتکل منع استفاده از گازهای خفه کننده، گازهای سمی و دیگر انواع گازها و روش‌های باکتریولوژیکی در جنگ می‌باشد، به امضا رسید و در فوریه ۱۹۲۸ به مورد اجرا گذاشته شد.

مخالفت فرانسه در ممنوعیت استفاده نظامی از زیردریایی‌ها، به نتیجه نرسید (۱).

در ژوئن ۱۹۲۵ و در جریان برگزاری کنفرانس ژنو که در مورد نظارت بر تردد بین‌المللی تسلیحات برگزار شده بود، فرانسه پیشنهاد اضافه شدن منع استفاده از گازهای شیمیایی را مطرح و لهستان نیز اضافه شدن تسلیحات باکتریولوژیک را به این پروتکل پیشنهاد نمود. بدین ترتیب در ژوئن

تصویر شماره ۲- نمونه‌های مهمات نظامی شیمیایی و بیولوژیک مورد استفاده در جنگ جهانی اول.

تصویر شماره ۳- استفاده از تسلیحات شیمیایی و بیولوژیک در طول دو جنگ جهانی.

ژاپن و حمله به افراد از طریق ارسال نامه‌های آلوده به باسیل شاربن در ۲۰۰۱ در آمریکا و همچنین انتشار ناگهانی عوامل بیولوژیک جدید یا کمتر شناخته شده نظیر ابولا (Ebola) و ویروس Covid-19 که کل جامعه جهانی را تحت تاثیر قرار داده اند سبب شده است که جامعه بین‌المللی به تدریج به این درک مشترک نزدیک گردد که اگر تروریست‌ها قادر به استفاده خصمانه از تسلیحات بیولوژیک یا شیمیایی بر علیه شهروندان کشورها باشند، در این صورت اثرات و عواقب جبران‌ناپذیر ناشی از استفاده سازمان یافته از این تسلیحات در میدان نبرد نه فقط نیروهای نظامی بلکه کل جمعیت جهان را متاثر خواهد نمود(۲).

دستاورد

تجربیات دردناک دهه‌های ابتدایی قرن بیستم و اثرات مرگبار استفاده از تسلیحات غیر متعارف در این دوران موجب شد تا کوتاه زمانی پس از خاتمه جنگ جهانی دوم، سازمان ملل کشورهای جهان را به انهدام کامل همه انواع تسلیحات با قابلیت عملکرد به عنوان کشتار جمعی شامل تسلیحات شیمیایی، بیولوژیک، اتمی و تشعشع‌زا، فراخواند. به دلیل رقابت قدرت‌های بزرگ، مذاکرات بین‌المللی خلع سلاح به مدت دو دهه بدون نتیجه مشخص ادامه بر گزار شد. اگرچه در طول همه این سال‌ها موضوع منع هم زمان هر دو نوع تسلیحات بیولوژیک و شیمیایی ضروری شناخته می‌شد با این حال در دهه ۱۹۶۰ مشخص گردید که جامعه جهانی فاقد اراده لازم برای پذیرش چنین بازدارندگی واحد می‌باشد. در نتیجه پس از آن که در سال ۱۹۶۸ مذاکرات مربوط به معاهده منع توسعه تسلیحات اتمی به سرانجام رسید، انگلستان همراه با تعدادی از کشورهای دیگر با ارایه درخواست به سازمان ملل پیشنهاد نمود که جامعه جهانی موضوع ممنوعیت استفاده از تسلیحات بیولوژیک و شیمیایی را به صورت مستقل از یکدیگر و با اولویت تسلیحات بیولوژیک در دستور کار مذاکرات بین‌المللی قرار دهد. در سال ۱۹۶۹ سازمان ملل گزارشی را منتشر نمود که بسیار تاثیر گذار بود و در مجمع عمومی سازمان ملل توجه جامعه جهانی را جلب نمود. در این گزارش تاکید شده بود که تاثیرات برخی از انواع تسلیحات بیولوژیک یا شیمیایی محدود به زمان یا مکان باقی نخواهد ماند و قادر به ایجاد اثرات برگشت‌ناپذیر و غیرقابل جبران بر حیات انسانی و یا طبیعت می‌باشد که دامنه آن هم کشورهای مهاجم و هم کشورهای هدف را دربر خواهد گرفت. بدین ترتیب بحث بر سر انعقاد کنوانسیون منع توسعه و تکثیر سلاح‌های بیولوژیک در دستور کار کمیته خلع سلاح (با عضویت ۱۸ کشور) در ژنو قرار گرفت که در طول سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۱ ادامه یافت (تصویر شماره ۴). در فوریه ۱۹۷۰ و در زمان ریاست جمهوری ریچارد نیکسون، آمریکا خاتمه برنامه نظامی خود در حوزه تسلیحات بیولوژیک را اعلام و

The Protocol for the Prohibition of the Use in War) of Asphyxiating, Poisonous or other Gases, and پروتکل (of Bacteriological Methods of Warfare) ژنو به عنوان نخستین اقدام جامع و موثر جامعه جهانی در بازدارندگی از استفاده از تسلیحات بیولوژیک شناخته می‌شود. با این وجود تعدادی از کشورها این پروتکل را با ایراد اشکال در موارد موضوعیت آن و همچنین در موجه دانستن کاربرد این تسلیحات در پاسخ به استفاده یک کشور مهاجم از آن‌ها به صورت مشروط پذیرفتند. این ملاحظات سبب شده است که پروتکل ژنو بیشتر به توافق‌نامه ممنوعیت به کارگیری اولیه تسلیحات بیولوژیک شناخته شود. علیرغم وجود پروتکل ژنو، رقابت تسلیحاتی و استفاده از مهمات شیمیایی و همچنین بیولوژیک در منازعات منطقه‌ای و بین‌المللی ادامه یافت و یکی از تاسف‌بارترین نمونه‌های آن برنامه نظامی ژاپن در استفاده از این تسلیحات در دهه‌های ۱۹۳۰ و ۱۹۴۰ میلادی می‌باشد. در سال ۱۹۳۵ با فرمان هیروهیتو (Hirohito)، امپراتور ژاپن، واحد معروف به ۷۳۱ ارتش ژاپن تشکیل گردید تا به اجرای آزمایشات بیوشیمیایی و راه‌اندازی برنامه تسلیحات میکروبی ژاپن بپردازد. این واحد تا زمان انحلال آن در سال ۱۹۴۵، نسبت به انجام غیر انسانی‌ترین آزمایش‌های نظامی ثبت شده بر روی ده‌ها هزار انسان مجبوس در کمپ‌های متعدد در سرتاسر منچوری (Manchuria) اقدام نمود. در جریان این آزمایش‌ها زندانیان بخت‌برگشته به صورت عمدی با مرگبارترین عوامل عفونی شناخته شده و از جمله عوامل طاعون، تیفوس و سیفلیس آلوده می‌شدند. علاوه بر این شهروندان غیر نظامی چینی و نیروهای نظامی چینی، کره‌ای و روس با بمب‌های میکروبی حاوی عوامل طاعون و شاربن، به صورت مکرر مورد تهاجم قرار گرفتند. متأسفانه بسیاری از نفرات این واحد مخوف حتی پس از تسلیم ژاپن دستگیر و محاکمه نشدند و به زندگی عادی در ژاپن ادامه دادند. آثار دهشت‌بار اجتماعی استفاده از جنگ‌افزارهای شیمیایی و بیولوژیکی در دو جنگ جهانی و سال‌های مابین آن‌ها به تدریج باعث تقویت زمینه پذیرش بین‌المللی ممنوعیت استفاده از آن‌ها گردید. در ابتدای دهه ۷۰ میلادی از منظر سیاسی میزان تاثیر و قدرت تخریبی تسلیحات بیولوژیک به اندازه تسلیحات هسته‌ای و شیمیایی خطرناک محسوب نمی‌گردید. در دهه ۸۰ میلادی و با شناخت بیماری‌هایی نظیر HIV/AIDS برای نخستین بار یک تغییر جدی در رویکرد سنتی جامعه جهانی نسبت به پتانسیل و دامنه تاثیرات عوامل بیولوژیک پدیدار گردید. اگرچه استفاده تسلیحاتی از عامل HIV/AIDS تاکنون به تایید نرسیده است اما موارد استفاده عمدی از آن در اعمال خشونت‌های اجتماعی و خانوادگی به دفعات مستند گردیده است. در سال‌های اخیر وقوع مواردی نظیر استفاده از گاز سارین (Sarin) در حمله به متروی توکیو

برای امضاء سایر کشورها قرار داده شد. مطابق با مفاد بند ۱۴ کنوانسیون، این معاهده پس از پذیرش توسط پارلمان‌های ۲۲ کشور و از جمله سه کشور عضو هیات امنای کنوانسیون، در ۲۶ مارس ۱۹۷۵ اجرایی گردید. دولت وقت ایران در سال ۱۹۷۲ این معاهده را بدون قید و شرط امضا و در آگوست ۱۹۷۳ آن را در پارلمان خود به تصویب رسانید. عراق در می ۱۹۷۲ کنوانسیون را در مسکو امضا نمود اما تصویب آن در پارلمان عراق در قالب اجرای قطعنامه ۶۸۷ شورای امنیت (پذیرش آتش‌بس اجباری به دنبال اشغال کویت توسط عراق) در سال ۱۹۹۱ صورت پذیرفت. پیش از این نیز عراق در آوریل ۱۹۳۱ پروتکل ژنو را به صورت مشروط امضا نموده بود به طوری که این کشور تعهد به پایبندی به مفاد پروتکل ژنو را فقط در مورد کشورهای که خود امضاءکننده آن بودند پذیرفته بود.

فعالیت‌های نظامی خود را محدود به تحقیق در زمینه برنامه دفاعی بر علیه این نوع تسلیحات اعلام نمود. در مارس ۱۹۷۱ شوروی به نمایندگی از هفت کشور سوسیالیست جهان پیشنهاد کار بر روی تهیه پیش‌نویس یک کنوانسیون منحصر بر تسلیحات بیولوژیک را مطرح و راه برای دستیابی به یک توافق بین‌المللی هموار نمود.

بدین ترتیب در آگوست ۱۹۷۱ آمریکا و شوروی به صورت جداگانه دو نسخه مستقل اما یکسان از پیش‌نویس یک کنوانسیون را روی میز کنفرانس کمیته خلع سلاح قرار دادند و مذاکرات میان دو ابر قدرت در سپتامبر ۱۹۷۱ به نتیجه رسید و مورد حمایت شرکت‌کنندگان در جلسه مجمع عمومی سازمان ملل قرار گرفت. این کنوانسیون در نهایت طی مراسم جداگانه در دهم آوریل ۱۹۷۲ در پایتخت‌های آمریکا، انگلستان و شوروی به عنوان هیات امنای کنوانسیون

تصویر شماره ۴- نمایندگان کشورهای عضو کنفرانس کمیته خلع سلاح در حال مذاکره در سالن شورا واقع در مقر اروپایی سازمان ملل در ژنو سویس، سند کنوانسیون BWC در این سالن نهایی گردید (۴).

and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction

یک مقدمه و ۱۵ بند می‌باشد (تصویر شماره ۶). در این کنوانسیون ۱۰ بند ابتدایی محورهای اصلی و ۵ بند انتهایی مکانیسم‌های اجرایی کنوانسیون را شرح می‌دهند. متن بندهای ۱۵ گانه کنوانسیون به قرار زیر می‌باشد: ماده (۱) هر یک از کشورهای عضو این کنوانسیون متعهد می‌گردند که هرگز و تحت هیچ شرایطی نسبت به توسعه، تولید، انباشت و همچنین دریافت یا نگهداری موارد زیر اقدام نمایند:

۱-۱- عوامل میکروبی یا دیگر عوامل یا توکسین‌ها، صرف نظر از منشاء یا روش تهیه آن‌ها، در انواع و مقادیری که از منظر پیشگیری، حفاظتی و یا دیگر اهداف صلح آمیز قابل توجیه نباشند.

۱-۲- تسلیحات، تجهیزات یا سیستم‌های انتقال طراحی شده

حمله نظامی عراق به ایران و تداوم جنگ میان دو کشور بین سال‌های ۱۹۸۱ الی ۱۹۸۸ که در طی آن موارد متعدد استفاده عراق از تسلیحات شیمیایی بر علیه نظامیان و شهروندان غیر نظامی ایران و همچنین شهروندان خود این کشور در حلبچه به تایید نهادهای بین‌المللی رسید (تصویر شماره ۵) خود زمینه‌ساز عکس‌العمل جامعه جهانی و تصویب کنوانسیون منع استفاده از سلاح‌های شیمیایی گردید که علیرغم آغاز دیرتر مذاکرات جهانی مربوط به آن در فرصت زمانی کوتاه به صورت موفقیت‌آمیز منجر به تصویب یک کنوانسیون و تعریف یک سازوکار عملی برای مقابله جامعه جهانی با ناقضین کنوانسیون شیمیایی گردید.

کنوانسیون سلاح‌های بیولوژیک با عنوان کامل "کنوانسیون منع توسعه، تولید و انباشت تسلیحات باکتریولوژیک (بیولوژیک) و توکسین و امحاء آن‌ها" (The Convention on the Prohibition of the Development, Production

CHAPTER 8

The Iraqi Biological Weapons Program

GRAHAM S. PEARSON

Iraq acceded to the 1925 Geneva Protocol on 7 April 1931 with a reservation: "On condition that the Iraq government shall be bound by the provisions of the Protocol only towards those States which have both signed and ratified it or have acceded thereto, and that it shall not be bound by the Protocol towards any State at enmity with Iraq whose armed forces, or the forces of whose allies, do not respect the provisions of the Protocol."¹

Iraq signed the Biological Weapons Convention (BWC) in 1972 and ratified it in 1991 as part of the implementation of UN Security Council Resolution 687 (1991), the ceasefire resolution following Iraq's invasion of Kuwait.

There is little independently available information about Iraq and its biological weapons (BW) program apart from that obtained by the United Nations Special Commission (UNSCOM) on Iraq, by its successor, the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission (UNMOVIC), and by the Iraq Survey Group (ISG). While these data are based largely on information provided by Iraq, it has become clear that Iraq has gone to considerable lengths to conceal its WMD programs, an effort that has included the fabrication of false documents. UNMOVIC, in describing the Iraqi BW program, has stated that "of all its proscribed weapons programs, Iraq's biological warfare (BW) program was perhaps the most secretive. Iraq has stated that knowledge of the program was kept to a select few officials and that, to maintain secrecy, special measures were taken."² Consequently it was not surprising that Iraq's efforts

169

تصویر شماره ۵- فصل هشتم از کتاب Deadly Cultures مربوط به برنامه نظامی بیولوژیک عراق (۶).

با اهداف یا موضوعیت بندهای کنوانسیون می‌گردند. مشورت و همکاری موضوع این بند در عین حال می‌تواند از طریق سازوکارهای متناسب بین‌المللی تعریف شده در ساختار سازمان ملل و منشور آن انجام پذیرد.

ماده (۶)

۶-۱- هر کشور عضو کنوانسیون که متوجه شود کشور دیگری اقدام عملی بر علیه تعهدات مندرج در مفاد کنوانسیون انجام می‌دهد، می‌تواند نسبت به ارائه شکایت به شورای امنیت سازمان ملل اقدام نماید. این شکایت باید مشتمل بر تمام مدارک در دسترس تایید کننده اعتبار شکایت و همچنین تقاضای بررسی آن‌ها توسط شورای امنیت باشد.

۶-۲- همه کشورهای عضو کنوانسیون متعهد می‌گردند که در هماهنگی با بندهای منشور سازمان ملل و بر اساس شکایت دریافت شده توسط شورای امنیت، در اجرای هر نوع تحقیق که شورای امنیت سازماندهی نماید، همکاری نمایند.

ماده (۷) همه کشورهای عضو کنوانسیون متعهد می‌گردند که در هماهنگی با بندهای منشور سازمان ملل نسبت به ارائه یا فراهم نمودن کمک و پشتیبانی به هر کشور عضو کنوانسیون که بنا بر تصمیم شورای امنیت در نتیجه نقض کنوانسیون مواجه با خطر شده و تقاضای کمک کرده باشد، اقدام نمایند.

ماده (۸) هیچ بخشی از این کنوانسیون نباید به هیچ نحوی تفسیر گردد که سبب محدود شدن یا بازداشتن تعهدات

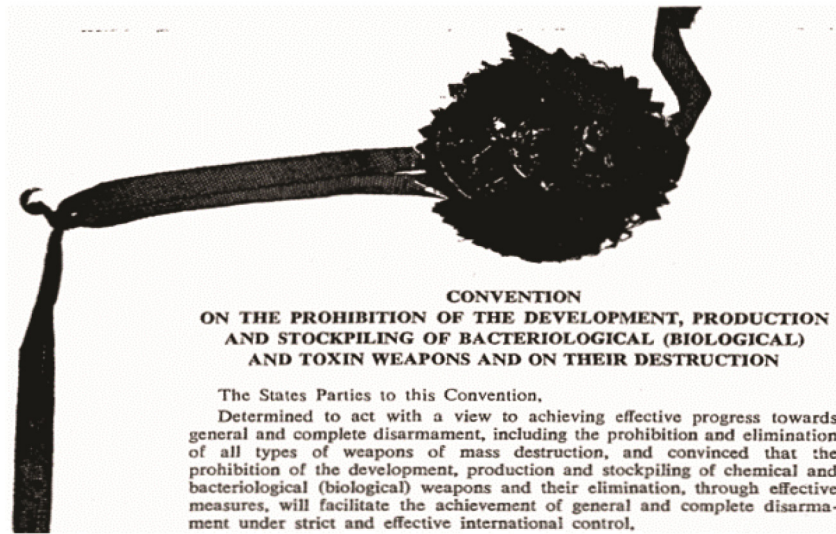
برای استفاده از این عوامل یا توکسین‌ها با مقاصد خصمانه یا در مناقشات مسلحانه.

ماده (۲) همه کشورهای عضو این کنوانسیون متعهد می‌گردند که در اسرع وقت و ظرف ۹ ماه پس از اجرایی شدن آن، نسبت به انهدام عوامل، توکسین‌ها، تسلیحات، تجهیزات و سیستم‌های انتقال مشخص شده در بند یک کنوانسیون که در مالکیت آن‌ها و یا تحت اختیار آن‌ها قرار دارد و یا تبدیل و تغییر کاربری آن‌ها به اهداف صلح آمیز، اقدام نمایند.

ماده (۳) همه کشورهای عضو این کنوانسیون متعهد می‌گردند که چه به صورت مستقیم یا غیرمستقیم هیچ یک از عوامل، توکسین‌ها، تسلیحات، تجهیزات و سیستم‌های انتقال مشخص شده در بند یک کنوانسیون را به دیگران انتقال ندهند و تحت هیچ شرایطی هیچ کشور یا گروهی از کشورها یا سازمان‌های بین‌المللی را کمک، تشویق و یا تحریک به تولید یا دستیابی به این اقلام نمایند.

ماده (۴) همه کشورهای عضو این کنوانسیون باید مطابق سیستم قانون‌گذاری خود، نسبت به انجام و اعمال هر نوع اقدام قانونی لازم به منظور بازداشت و ممانعت از توسعه، تولید، انباشت، دستیابی یا حفظ عوامل، توکسین‌ها، تسلیحات، تجهیزات و سیستم‌های انتقال مشخص شده در بند یک کنوانسیون در سرتاسر جغرافیای سرزمینی آن کشور، یا تحت اختیار آن کشور و یا تحت کنترل آن، اقدام نمایند.

ماده (۵) همه کشورهای عضو این کنوانسیون متعهد به مشورت و همکاری با یکدیگر در حل همه مشکلات احتمالی مرتبط

تصویر شماره ۶- نمونه متن سند کنوانسیون BWC (۷).

پیشرفت علمی و فناوری مرتبط با کنوانسیون نیز در نظر گرفته شود.

ماده ۱۳)

۱۳-۱- این کنوانسیون دائمی و فاقد محدودیت زمانی می‌باشد.

۱۳-۲- هر یک از کشورهای عضو در راستای حفظ استقلال و اعمال حاکمیت خود به عنوان یک کشور مستقل، در صورتی که تصمیم بگیرد که در نتیجه وقوع اتفاقات غیر مترقبه مرتبط با موضوعات کنوانسیون، منافع عالی آن کشور دچار مخاطره شده‌است، دارای حق خروج از کنوانسیون خواهد بود. در این صورت لازم است کشور مربوطه سه ماه پیش از زمان خروج، تصمیم خود برای خروج از کنوانسیون را به صورت کتبی به همه کشورهای عضو و شورای امنیت سازمان ملل اطلاع دهد. این اطلاعیه باید مشتمل بر اظهار اتفاقات غیر مترقبه‌ای شود که کشور متقاضی وقوع آن‌ها را برای منافع عالی خود مخاطره می‌داند.

ماده ۱۴)

۱۴-۱- این کنوانسیون برای امضا به روی همه کشورها باز می‌باشد. هر کشوری که پیش از اجرایی شدن این کنوانسیون آن را امضا نکرده باشد می‌تواند در راستای پاراگراف سوم این بند، در هر مقطع زمانی به آن بپیوندد.

۱۴-۲- کشورهای امضا کننده این کنوانسیون باید آن را به تصویب سیستم قانون‌گذاری خود برسانند. اسناد تصویب و امضا شده کشورها باید به دولت‌های انگلستان-ایرلند شمالی، اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی و ایالات متحده آمریکا که در اینجا دولت‌های امنای سند کنوانسیون شناخته می‌شوند، تحویل داده شود.

۱۴-۳- این کنوانسیون پس از تحویل اسناد به تصویب بیست و دو دولت و از جمله دولت‌های امنای کنوانسیون، اجرایی خواهد گردید.

۱۴-۴- در مورد کشورهایی که پس از اجرایی شدن کنوانسیون به آن می‌پیوندند، تاریخ موضوعیت تعهدات کنوانسیون از تاریخ رایه اسناد پذیرش آن‌ها، منظور خواهد گردید.

۱۴-۵- دولت‌های امنای کنوانسیون، باید به نحو مناسب به تمام کشورهای امضاء کننده و پذیرنده، تاریخ هر امضاء، تاریخ رایه اسناد پذیرش و تاریخ اجرایی شدن کنوانسیون و همچنین دریافت سایر اعلانیه‌ها، اطلاع‌رسانی نمایند.

۱۴-۶- این کنوانسیون باید توسط دولت‌های امنای و در راستای اعمال ماده ۱۰۲ منشور سازمان ملل، ثبت گردد.

ماده ۱۵) این کنوانسیون که نسخه‌های انگلیسی، روسی، فرانسوی، اسپانیایی و چینی آن از اعتبار یکسان برخوردار می‌باشند، در بایگانی دولت‌های امنای نگهداری خواهند گردید. نسخه‌های برابر اصل شده کنوانسیون توسط دولت‌های امنای دولت‌های امضا کننده و پذیرنده کنوانسیون

پیش‌بینی شده کشورها ذیل پروتکل منع استفاده از گازهای خفه‌کننده، سمی یا دیگر انواع آن و روش‌های باکتریولوژیک جنگی شود که در ۱۷ ژوئن ۱۹۲۵ در ژنو به امضاء رسید.

ماده ۹) همه کشورهای عضو این کنوانسیون هدف به رسمیت شناخته شده منع موثر تسلیحات شیمیایی را تأیید می‌نمایند و در همین راستا متعهد به تداوم مشارکت در مذاکرات صادقانه تا دستیابی به توافق سریع بر سر اقدامات کارساز به منظور منع توسعه، تولید، انباشت و انهدام این تسلیحات و همچنین اقدامات متناسب متمرکز بر تجهیزات و سیستم‌های انتقال طراحی شده برای تولید یا استفاده از عوامل شیمیایی با مقاصد نظامی، می‌باشند.

ماده ۱۰)

۱۰-۱- همه کشورهای عضو این کنوانسیون متعهد به تسهیل و همچنین دارای حق مشارکت در تبادل تجهیزات، مواد و اطلاعات علمی و فناوری در زمینه استفاده صلح آمیز از عوامل باکتریولوژیک (بیولوژیک) و توکسین‌ها در جامع‌ترین شکل ممکن آن، می‌باشند. کشورهای عضو کنوانسیون که در موقعیت موضوع این بند هستند، باید در عین حال چه به صورت انفرادی چه در همراهی با سایر کشورها یا سازمان‌های بین‌المللی در زمینه توسعه بیشتر و بکارگیری کشفیات علمی در حوزه باکتریولوژی (بیولوژی) به منظور پیشگیری از بیماری یا دیگر اهداف صلح آمیز، همکاری نمایند.

۱۰-۲- این کنوانسیون باید به گونه‌ای اجرایی گردد که از پیشرفت‌های اقتصادی یا فناوریانه کشورهای عضو یا همکاری بین‌المللی در حوزه فعالیت‌های صلح آمیز باکتریولوژیک (بیولوژیک) از جمله تبادل بین‌المللی عوامل باکتریولوژیک (بیولوژیک) و توکسین‌ها به منظور فرآوری، استفاده یا تولید آن‌ها با مقاصد صلح آمیز در راستای بندهای کنوانسیون، ممانعت ننماید.

ماده ۱۱) هر یک از کشورهای عضو می‌توانند پیشنهاد اصلاح کنوانسیون را بنمایند. اصلاحات پیشنهادی پس از پذیرفته شدن توسط اکثریت اعضاء، برای کشورهای پذیرنده آن‌ها از زمان پذیرش اجرایی خواهد گردید و در مورد اعضای باقیمانده، اعتبار اصلاحات از تاریخ پذیرش آن‌ها توسط همان کشورها منظور خواهد گردید.

ماده ۱۲) پنج سال پس از اجرایی شدن کنوانسیون یا زودتر از آن در صورتی که بیشتر کشورهای عضو، پیشنهادی در همین راستا به کشورهای امنای کنوانسیون رایه دهند، لازم است که یک کنفرانس در ژنو سویس برگزار گردد تا عملکرد کنوانسیون از منظر اطمینان از التزام عملی به اهداف مذکور در مقدمه و بندهای سند کنوانسیون و از جمله بندهای متمرکز بر مذاکرات مربوط به تسلیحات شیمیایی، بازنگری شود. در این بازنگری باید هر نوع

- Cross (1961-1997). 1997;37(318):251-65.
3. <https://www.iwm.org.uk/history/voices-of-the-first-world-war-gas-attack-at-ypres>
4. <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/eu-support-to-the-bwc>
5. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Delegates_of_the_First_International_Peace_Conference_at_The_Hague,_1899.png
6. <https://doi.org/10.4159/9780674045132-009>
7. <https://www.un.org/disarmament/biological-weapons/>.

ارایه خواهد شد.

از ۱۹۷۲ تاکنون جلسات بازنگاری کنوانسیون ۹ بار تشکیل گردیده است که آخرین آن در پاییز ۲۰۲۲ صورت پذیرفت.

توصیه ترویجی

برخی از منتقدین و صاحب نظران، کنوانسیون BWC را از نظر حوزه اجرایی و الزامات و موانع بازدارنده قانونی، ضعیف‌ترین مکانیسم بین‌المللی خلع تسلیحات (هسته‌ای، شیمیایی و بیولوژیک)، می‌دانند. علی‌رغم اتفاق نظر جهانی بر سر نیاز به بازدارندگی از تولید تسلیحات بیولوژیک، این کنوانسیون در سر راه تصویب اولیه خود با موانع زیادی مواجه گردید. به علاوه در هیچ یک از ادوار گذشته کنفرانس‌های بازنگاری، کشورهای عضو نتوانستند بر سر انجام اصلاحات بر روی مفاد و بندهای کنوانسیون به توافق برسند و در اسناد پایانی کنفرانس فقط بر درک مشترک کشورها از موضوعات مطروحه در نشست‌ها تاکید گردید. این وضعیت می‌تواند محصول شرایط بین‌المللی تاریخی در جریان معرفی و تصویب آن باشد. با دانش حال حاضر و درس گرفتن از تجربیات دردناک گذشته بشری به نظر می‌رسد شرایط حال حاضر بین‌المللی بستر لازم برای اعمال فشار بر نمایندگان کشورها در کنوانسیون BWC برای تقویت مبانی آن و دستیابی به جهان بدون تسلیحات بیولوژیک را بیش از هر زمانی در گذشته فراهم نموده است.

برای هر چه بهتر اجرایی شدن مفاد این کنوانسیون در کشورها به نظر می‌رسد سیاستمداران باید اقدامات زیر را انجام دهند:

- تصویب قوانین سخت‌گیرانه در مورد کار بر روی عوامل بیولوژیک دارای خطر بهداشت عمومی
- نظارت بر پشتیبانی لجستیک و مالی از آزمایشگاه‌ها و موسسات تولیدی و تحقیقاتی که با این عوامل سروکار دارند
- نظارت‌های بهداشتی در این زمینه
- افزایش تعامل با دانشمندان این عرصه
- استفاده از ظرفیت کشورهای دیگر در اجرای هر چه بهتر

این کنوانسیون

- حفاظت جامعه از خطرات احتمالی جنگ‌های بیولوژیک
- آگاه‌سازی جامعه و شهروندانی که به سبب حرفه خود با عوامل میکروبی و بیولوژیک سروکار دارند از جمله کارکنان گروه‌های پزشکی، دامپزشکی، علوم آزمایشگاهی و دانشگاہیان.

فهرست منابع

1. Jakob U. The Biological Weapons Convention. Research Handbook on International Arms Control Law: Edward Elgar Publishing; 2022. p. 259-78.
2. Goldblat J. The biological weapons convention: An overview. International Review of the Red